

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת תולדות, תשס"ד
מספר 524מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ההייתה נוכחות פלשתית בארץ כנען בימי האבות?

ארבע פעמים אנו קוראים על יחסי אבותינו עם הפלשתים.¹ בבראשית כ:א-יח נאלץ אברהם להציג את שרה אשתו כאחותו בהגיעו אל אבימלך מלך גרר;² בבראשית כא:כב-לב מסופר על הברית שנכרתה בין אברהם ובין אבימלך; בפרשת "תולדות" מתרחשים אירועים דומים: בגרר מציג יצחק את רבקה כאחותו לפני אבימלך מלך פלשתים (בר' כו:א-יא), ולאחר הסכסוך על הבארות כורת גם יצחק ברית עם פלשתים (יג-לג).³ הפלשתים שבים ונזכרים בשמות יג:יז - "ולא נחם א-להים דרך ארץ פלשתים". השאלה שנעסוק בה להלן היא היסטורית בעיקרה: מתוך הידוע לנו מתעודות חיצוניות, הנוכחות הפלשתית באזורנו החלה רק בתקופת השופטים, זמן רב לאחר האירועים המתוארים בספרים בראשית ושמות. כיצד נוכל אפוא ליישב בין התיאורים בתורה, שמהם משתמע שהייתה נוכחות פלשתית באזורנו כבר בימי האבות, ובין הממצאים האפיגרפיים והחומריים, שלפיהם נוכחות הפלשתים כאן לא קדמה למאה ה-13 לפנה"ס?

למעשה, אין זה הנושא היחיד בתורה שבו עולה בעיה מעין זו. ההתייחסות המקיפה הראשונה לתופעה שבה מזכירה התורה שמות של עמים ומקומות שנודעו רק בשלב מאוחר יותר של ההיסטוריה מצויה ככל הנראה בדברי ראב"ע, אשר ב"סוד השנים-עשר" שלו רמז לכך שפסוקים מסוימים בתורה לא יכלו להיכתב בימי משה, והם נוספו אחרי מותו.⁴ אולם בפירושי ראב"ע לארבעת המקומות שבהם מופיעים פלשתים בתורה, אין הוא מונה סיפורים אלה בין הסיפורים שיש בהם לדעתו רמזים לכתיבה מאוחרת. לדעת קבוצת חוקרים אחת, יש לראות באזכורם של הפלשתים בתורה אנכרוניזם, שכן לא ידוע לנו מן החפירות הארכאולוגיות על נוכחות פלשתית בארץ כנען לפני ימי השופטים.⁵

¹ לשאלת מוצאם של הפלשתים ולתיאור תולדותיהם ראו למשל א' זינגר, "מצרים, כנענים ופלשתים בתקופת ההתנחלות והשופטים", בתוך: נ' נאמן וי' פינקלשטיין (עורכים), **מנוודות למלוכה**, ירושלים 1990, עמ' 348-402; T.K. Dothan, **People of the Sea: The Search for the Philistines**, New York-Toronto 1992; C.S. Ehrlich, **The Philistines in Transition: A History from ca. 1000-730 B.C.E.**, Leiden-New York 1996.

² החוקרים חלוקים בדבר זיהויה של גרר. ראו י"מ גרינץ, "הפלשתים הראשונים", בתוך: ספרו: **מוצאי הדורות**, ירושלים תשכ"ט, עמ' 99-129; א"פ רייני, "גרר", בתוך: מ' ויינפלד (עורך), **ספר בראשית (עולם התנ"ך)**, רמת-גן תשמ"ג, עמ' 132-133; י' אליצור, "ארץ גרר", בתוך: ספרו: **ישראל והמקרא: מחקרים גיאוגרפיים, היסטוריים והגותיים**, ירושלים ורמת-גן תש"ס, עמ' 352-356.

³ לדיון בהיבטים שונים של סיפורים אלה ראו למשל: פ' פולק, **הסיפור במקרא: בחינות בעיצוב ובאמנות**, ירושלים תשנ"ד, עמ' 124-125; E.A. Speiser, "The Wife-Sister Motif in the Patriarchal Narratives", in A. Altmann (ed.), **Oriental and Biblical Studies**, Cambridge 1963, pp. 62-82.

⁴ ראו דיונו של ש' ורגון, "הביקורת הגבוהה לתורה בעיני שד"ל", **שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום**, יב (תשס"ב), עמ' 281-295.

⁵ ראו למשל דברי ג' גליל בפירושו לבראשית כו: לך בסדרת **עולם התנ"ך**, עמ' 140.

לעומת זאת, קבוצה אחרת של חוקרים⁶ סבורה ש"ארץ פלשתים" שבספר בראשית אינה "פלשת" המוכרת לנו מתקופת השופטים והמלוכה. על-פי תפיסה זו, השם "פלשתים" עשוי לתאר קבוצות שונות של עמים. דעה זו מבוססת על ההבדלים הקיימים בין הפלשתים בספר בראשית ובין הפלשתים בספר שופטים:

הַחַנַּנִּי. הפלשתים בספר בראשית הם רועים, אשר בינם ובין אבותינו שררו בדרך כלל יחסים תקינים, ואבותינו אף כורתים עמם בריתות. לעומת זאת, הפלשתים אשר בספר שופטים הם לוחמים מובהקים, והיחסים בינם ובין בני ישראל הם יחסי מלחמה.

דָּל. לפי ספר בראשית, בראש הפלשתים עומד מלך. לעומת זאת, על-פי ספרי שופטים ושמואל עמדו בראש הפלשתים "סרנים", שהם מעין מושלים.

שֵׁט. לגרר, המופיעה בספר בראשית כעיר פלשתית, אין כל תפקיד בערי פלשת בימי השופטים. הפלשתים בימי האבות יושבים בנגב, בדרך המוליכה מבאר-שבע למצרים (בר' כו:ב). לעומתם, הפלשתים בימי השופטים ובתקופת המלוכה ייסדו חמש ערים באזור החוף הדרומי של ארץ ישראל, מעזה בדרום ועד עקרון בצפון (יהו' יג:ג).

אם פירוש זה נכון, הרי שאין כל הכרח לראות באזכורם של הפלשתים בתורה אנכרוניזם, אלא התייחסות לשתי קבוצות שונות. אפשר שהשם המשותף לשתי קבוצות אלה הוא בשל מוצאן מאזור הים האגאי ומאנטוליה.⁷

ד"ר מיכאל אביעוז,
המחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע. כתובתנו באינטרנט:

<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>

⁶ גרינץ (לעיל, הערה 2); K.A. Kitchen, *Ancient Orient and Old Testament*, Chicago, IL 1966, p. 80; V.P. Hamilton, *The Book of Genesis, Chapters 18–50* (New International Commentary on the Old Testament), Grand Rapids, MI 1990, p. 94; "אליצור (לעיל, הערה 2), עמ' 355, הערה 19; **אטלס דעת מקרא**, עמ' 76.

⁷ ראו י' מייטליס, "על מקרא, על קרמיקה ועל מה שביניהם", בתוך: **על אתר, ז: ספר הספרים, סופר וחופר**, אלון שבות תש"ס, עמ' 72.